

Кот Марія Вікторівна

студентка групи ППМ-1-15-2.0д, VI курс, спеціальність «Практична психологія»

Mafylla@rambler.ru

Науковий керівник

Тохтамиш Олександр Михайлович

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка

o.tokhtamysh@kubg.edu.ua

ТЕОРІЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ВІНАХІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Для формування системного, діалектичного мислення, розвитку творчої уяви, винахідницької кмітливості досліджується можливість використання технології теорії розв'язування винахідницьких задач (ТРВЗ), яка покликана не просто розвивати фантазію дітей, а навчати їх мислити системно, творчо, розуміти єдність і протиріччя навколишнього світу, бачити і вирішувати проблеми. З'ясований категоріальний апарат дослідження. Розглянуто змістово-методичне забезпечення розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку. Запропонована система розумового розвитку засобами ТРВЗ.

Ключові слова: Теорія розв'язання винахідницьких завдань, розумове виховання, розумовий розвиток, принцип, розумова активність, завдання.

Актуальність та доцільність дослідження. Зміни, що відбуваються в суспільстві, зумовлюють необхідність виховання покоління, зорієнтованого на розв'язання складних інтелектуальних операцій. У світовій педагогічній практиці існує цілий ряд технологій з розвитку творчого мислення дітей. Нинішні високі вимоги до якості навчально-виховного процесу у дошкільному закладі зумовили виникнення та впровадження теорії розв'язування винахідницьких завдань (ТРВЗ). У цілому, проблема розумового розвитку є надзвичайно складною й багатогранною. Досліджувана проблема є актуальною, оскільки найчастіше доводиться спостерігати саме прояви скутості дитячого мислення, прагнення мислити готовими схемами, отримувати готові схеми від дорослих.

Аналіз останніх публікацій. В загальнопедагогічному, психологічному, методичному аспектах проблема знайшла своє відображення в працях Я. Коменського, Й. Песталоцці, Є. Тихеевої, К. Ушинського, Ю. Фаусек, Л. Шлегер. Окремі аспекти проблеми досліджували М. Веракса, С. Ніколаєва,

Л. Парамонова. Змістовними є наукові розвідки Л. Грегуля та Л. Шовкової (виокремлення значення різноманітних практичних дій в розумовому вихованні). Ю. Волинець та С. Мартиненко розкрили психолого-педагогічні аспекти та зміст дослідницької діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Розумове виховання як важливий чинник формування особистості у дошкільному віці розглядав К. Ушинський. Ідеї К. Ушинського про розумове виховання знайшли своє втілення у концепціях Є. Водовозової. У праці «Розумове і моральне виховання дітей від першого прояву свідомості до шкільного віку» такі автори, як І. Бех, Л. Венгер, О. Запорожець, Г. Костюк, М. Поддяков, О. Усова, однак у переконанні, що можливості розумового розвитку дошкільнят значно вищі, ніж вважалося раніше. Для педагогічної теорії розумового виховання важливе значення мають дослідження психологів Л. Виготського, Л. Венгера, О. Запорожця, М. Поддякова, в яких розглядалися психологічні аспекти розумового розвитку і виховання дошкільників. Дж. Гордон зосереджував увагу на ролі і місці розвивального навчання в розумовому розвитку старших дошкільників, на принципах методик ТРВЗ.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашого науково-психологічного дослідження є розроблення елементів методичної системи розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із важливих показників розумового розвитку дитини є рівень розумової активності — здатності дитини самостійно ставити пізнавальні завдання та знаходити способи їх вирішення. Діти не просто засвоюють знання, а й збагачують цей процес власним досвідом, що зумовлює виникнення нових, оригінальних пропозицій, здогадок. За належної підтримки дорослих діти прагнуть одержати якомога більше нових знань, що має важливе значення для формування їхньої розумової активності.

Психологічна наука покликана знайти такі засоби виховання, які забезпечать розвиток усіх форм розумової діяльності та найповніше будуть

відповідати сучасним знанням про можливості й особливості розумового розвитку в дошкільному віці.

У світовій психологічній практиці існує цілий ряд технологій розумового розвитку дітей. Нинішні високі вимоги до якості навчально-виховного процесу у дошкільному закладі зумовили виникнення та впровадження ТРВЗ (теорія розв'язування винахідницьких задач).

Основи цієї технології розроблені інженером і письменником-фантастом Г.С. Альтшуллером в 1946 році. Перша публікація з ТРВЗ з'явилася в журналі «Питання психології» у 1956 році. Методика ТРВЗ ставить на очільне місце завдання виховання особистості, підготовленої до прийняття рішень у нестандартних ситуаціях [1, 2].

Інструментарій ТРВЗ підбрано так, щоб сформувати в дитини пошукове мислення, яке дає змогу знизити стереотипність, шаблонність думок, так звану психологічну інерцію. Застосування ТРВЗ в навчанні дітей дошкільного віку дозволяє виховати з дітей справжніх винахідників. Крім цього, у них розвиваються такі якості, як оригінальність, гнучкість, системність. Головна відмінність методики ТРВЗ від класичного підходу до дошкільного розвитку - це можливість дітям самостійно знаходити відповіді на питання, вирішувати завдання, аналізувати, а не повторювати сказане дорослими [7].

Головними принципами ТРВЗ є розв'язання суперечностей, системний підхід, тобто вміння бачити навколишній світ у взаємозв'язку всіх його елементів, а також уміння віднайти необхідний у даній ситуації резерв.

Інноваційна технологія ТРВЗ сприяє зниженню психологічної інерції (шаблонного мислення), розвиває пластичність думки, допомагає бачити та розуміти сміливі та неочікувані рішення, привчає до використання незвичних прийомів, допомагає зберегти широкий світогляд, виховує вміння долати страх перед «безглуздою» ідеєю.

Виявлено, що ТРВЗ у дошкільному навчальному закладі має кілька напрямків [4]:

- а) естетична діяльність;
- б) образотворче мистецтво;
- в) складання казок;
- г) розв'язування казкових завдань.

Основною ідеєю ТРВЗ є творчість в усьому – у постановці запитань, прийомах їх розв'язання, подачі матеріалу. Кожен день роботи з дітьми за цією методикою – це пошук, знахідки.

Головне у розвивальному навчанні – дати змогу висловитись, не перебивати, навіть якщо відповідь неправильна. Найважливіше те, що дитина працює в атмосфері свободи мислення і творчості [5].

Виявлено, що робота з ТРВЗ у дитячому садку проходить у п'ять етапів і визначається такими послідовними завданнями [6].

Завданнями *першого* етапу є:

- навчити дитину знаходити і розв'язувати суперечності, не боятися негативного в об'єкті та явищі;
- навчання системного підходу, тобто бачення світу у взаємозв'язку його компонентів;
- формування вміння бачити і використовувати навколишні ресурси.

На *другому* етапі необхідно вчити дошкільників винаходити (наприклад, на заняттях з конструювання можна запропонувати придумати новий стілець). На цьому етапі навчання діти за допомогою ТРВЗ „оживляють“ предмети та явища, приписують одні якості інших і навпаки, а також відкидають непотрібні і знаходять найкращі варіанти.

Третій етап – вирішення казкових завдань і придумування казок. Треба навчити кожну дитину уникати сумного закінчення казок, не змінюючи при цьому сюжету, складати нові казки на основі добре відомих.

Четвертий етап – використовувати нестандартні оригінальні рішення, спираючись на набуті знання та інтуїцію, дитина вчиться знаходити вихід із будь-якої життєвої ситуації.

П'ятий етап. ТРВЗ – це проведення бесід з вихованцями на історичну тему. Дітям варто пропонувати простежувати історію виникнення книги, олівця, стола, вчитися логічно обґрунтовувати свої думки.

Для з'ясування сучасного стану проблеми на практиці було проведено анкетування серед вихователів, яке дало змогу виявити рівень професійної підготовки до використання методики ТРВЗ як засобу розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Основні етапи дослідження:

1. Підбір методик для проведення дослідження. Відповідно до нашого дослідження було обрано методику щодо визначення рівня розумового розвитку молодших школярів за Е. Замбацявичене. Враховуючи вікові особливості, цю методику було адаптовано і використано у роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Використано також тест інтелекту «Намалюй людину» К. Маховер, Ф. Гудинаф.
2. Формування вибірки досліджуваних, забезпечення її репрезентативності;
3. Проведення дослідження з використанням вище зазначених методик;
4. На основі отриманих даних - обробка результатів, пошук зв'язку між вимірюваними показниками;
5. Аналіз даних, підбиття підсумків, висновки, розроблення практичних рекомендацій.

За результатами проведених методик було підібрано та розроблено винахідницькі завдання та досліди, які розділені на чотири блоки: «уява», «мислення», «увага», «пам'ять».

В один день задіювались три психічних процеси, чергуючись між собою упродовж двох тижнів; на третій тиждень були повторно проведені методики для підтвердження ефективності ТРВЗ для розумового розвитку. Після підведення підсумків результатів, було виявлено покращення показників за результатами проведених методик на 22,2 %.

Було виконано перевірку всіх даних на нормальність розподілу за критерієм Колмогорова-Смирнова, яке показало що, розподіл показників за обома методиками є нормальним, спираючись на те, що розподіл даних є більше 0,05 асиметричного значення (двохстороннє), і за цих умов для виявлення відмінностей між двома вибірками на рівні середніх арифметичних в процедурі аналізу первинних статистик нами було використано t-критерій Стюдента. Були виявлені статистично значущі відмінності за даними вибірок до та після проведення системи ТРВЗ для розумового розвитку дітей дошкільного віку, що говорить про ефективність застосування цієї методики у роботі дошкільних навчальних закладів.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Аналізуючи психолого-педагогічні джерела, спостерігаючи за досвідом роботи фахівців дошкільних навчальних закладів, ми дійшли висновку, що необхідною умовою формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості є розумове виховання, зокрема, засобами ТРВЗ.

Також, підсумовуючи викладене, мусимо зауважити, що ТРВЗ оптимальніше використовувати як технологію. Для цього мета вихователя по відношенню до дитини повинна описуватися в термінах: «знає, розуміє, застосовує». Оскільки будь-яка технологія орієнтується на ідею повного засвоєння матеріалу шляхом послідовних навчальних процедур, ТРВЗ також є технологією, яка передбачає поділ матеріалу на фрагменти (навчальні елементи). ТРВЗ передбачають розвиток не лише конкретного психічного процесу (пам'яті або мислення), а їх комплекс (пам'яті, уваги та мислення). Застосовуючи різноманітні ігри, казки, завдання, ми навчаємо дошкільнят аналізувати конкретну ситуацію і знаходити оригінальні шляхи її розв'язання. Головне – дати всім змогу висловитися, не перебивати навіть якщо відповідь неправильна. Найважливіше те, що дитина мислить в атмосфері свободи мислення, свободи творчості. ТРВЗ - це не лише система для розв'язання творчих завдань, а й система виховання та розвитку мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альтшуллер Г.С. Как стать гением. Жизненная стратегия творческой личности/ Альтшуллер Г.С., Вёрткин И.М. – Минск, «Беларусь», 1994 – с. 152.
2. Альтшуллер Г. С. Найти идею. Введение в ТРИЗ - теорию решения изобретательских задач / Г.С. Альтшуллер. – Новосибирск: Наука, 1986. – 224 с.
3. Ардашева Н. И. Основные условия использования ТРИЗ-технологии в дошкольных образовательных учреждениях / Н. И. Ардашева, Т. А. Сидорчук. – Ульяновск, 2002. – Режим доступа: http://www.trizminsk.org/e/2350002_61.htm
4. Артуоз О. Екологія розумової діяльності дошкільників / О. Артуоз // Дошкільне виховання. – 2014. – №5. – С. 27.
5. Бурова А. Педагогічні інновації в дошкільній освіті / А. Бурова // Дошкільне виховання. – 1999. – № 7. – С. 5 – 6.
6. Використання ТРВЗ в освітньо-виховному процесі дошкільного навчального закладу.- Режим доступа: <http://dnz12.itpark.org.ua/index.php/home88/32-pedagogichnij-dosvid/65-vikoristannya-trvz-v-osvitno-vikhovnomu-protsesi-doshkilnogo-navchalnogo-zakladu.html>
7. Синько О. В. Використання методики ТРВЗ в ігровій діяльності дошкільнят / О. В. Синько // Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 2. – С. 102 –107. – Режим доступа:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tvo_2013_2_21.pdf
8. Яценко А. Граємо, виховуємо й розвиваємо за системою ТРВЗ / А.Яценко // Дошкільне виховання. – 2003. – №2. – С. 18.

Кот Мария Викторовна

студентка группы ППм-1-15-2.0д, VI курс, специальность «Практическая психология»
Mafylla@rambler.ru

Научный руководитель

Тохтамыш Александр Михайлович

кандидат психологических наук, доцент кафедры практической психологии Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко
o.tokhtamysh@kubg.edu.ua

ТЕОРИЯ РЕШЕНИЯ ИЗОБРИТАТЕЛЬСКИХ ЗАДАЧ КАК СРЕДСТВО УМСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. Для формирования системного, диалектического мышления, развития творческого воображения, изобретательной смекалки исследуется возможность использования технологии теории решения изобретательских задач (ТРИЗ), которая призвана не просто развивать фантазию детей, а учить их мыслить системно, творчески, понимать единство и противоречия окружающего мира, находить и решать проблемы. Выявлен категориальный аппарат исследования. Рассмотрены содержательно-методическое обеспечение умственного развития детей старшего дошкольного возраста. Предложена система умственного развития средствами ТРИЗ.

Ключевые слова: Теория решения изобретательских задач, умственное воспитание, умственное развитие, принцип, умственная активность, задача.

Mariia V. Kot

group Ppm-1-15-2.0d, VI course ,specialty "Practical Psychology»
Mafylla@rambler.ru

Scientific adviser

Oleksandr M. Tokhtamys

Ph.D. in Psychology, Docent of Applied Psychology Department of Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University

o.tokhtamys@kubg.edu.ua

THEORY OF INVENTIVE PROBLEMS SOLVING AS A MEANS OF MENTAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS

Abstract. This research is devoted to the use of the theory of inventive problems solving (TIPS) technology as a form of systemic, dialectical thinking, imagination and inventive ingenuity. The TIPS technology is designed not only to develop the imagination of children, but teach them to think systematically, creatively, understand unity and contradiction of the world, to see and to solve problems. Some categories of the study are clarified. The article is devoted to the promotion of the mental development of senior preschoolers. The system of the mental development by means of TIPS is offered.

Keywords: theory of inventive problems solving, mental upbringing, mental development, principle, mental activity, task.